

พระอภิธรรม
ตอนอเหตุกขัต

อนุสรณ์งานศพ

นายบัญญัติ (ทองดี) แก้วสาขา

(ร.อ.ท. ขุนบัญญัติ)

และ

นางพร้อม แก้วสาขา

294.3124

ธ64พ 2503

ณ เมรุวัดกระจำพินิจ (วัดใหม่กลางคลอง)

๑๓ เมษายน ๒๕๐๓

พระอภิธรรม ตอนอเหตุกจิต

อนุสรณ์งานศพ

นายบุญชิตสิทธิ์ (ทองดี) แก้วสาขา

(ร.อ.ท. ขุนบุญชิตสิทธิ์)

และ

นางพร้อม แก้วสาขา

ณ เมรุวัดกระจำพินิจ (วัดใหม่กลางคลอง)

๑๗ เมษายน ๒๕๐๓

นายบุญสิทธิ์ แก้วสาขา

ชาติ ๒๔๒๕

มรณะ ๒๔๙๕

นางพร้อม แก้วสาขา

ชาติะ ๒๔๓๓

มรณะ ๒๕๐๐

คำนำ

คุณสุวิทย์ และ คุณบุญปลอด สักขานไตรภพ เป็นผู้ร่วมจัดการงาน
กิจศพ นายบุญชด์ช (ร.อ.ท. บุญบุญชด์ช) แก้วสาธา และนางพร้อม
แก้วสาธา ผู้เป็นบิดา มารดา ได้มาปรารภกับข้าพเจ้าว่าจะจัดพิมพ์หนังสือ
เป็นธรรมเนียมบรรณาการ ข้าพเจ้ามีความยินดีรับจัดทำไปตามความประสงค์

สำหรับเรื่องที่จะจัดทำนั้น ประกอบกับบุคคลทั้ง ๒ เป็นผู้สนใจในพระ
อภิธรรม ย่อมจะรู้ว่าหนังสือพระอภิธรรมมีประโยชน์แก่ผู้ศึกษาศาธภาวะธรรม
อย่างยิ่ง จึงควรจะได้จัดพิมพ์หนังสือพระอภิธรรมเป็นธรรมเนียมบรรณาการ ข้าพเจ้า
เห็นควรจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าว ว่าด้วยเรื่อง "อเหตุกจิต" ถึงแม้จะเป็น
หนังสือที่อ่านเข้าใจยากสักหน่อย ก็เป็นศกษาธรรมที่เบเนพนฐานของจิต เจตสิก
ทั้งหลายทั้งปวง และเป็นหนังสือที่มประโยชน์แก่ผู้ทศความสนใจศกษาศาธภาวะ
ธรรม ถ้าหากเข้าใจในเรื่องอเหตุกจิตได้ดี ก็สามารถศกษาศาธภาวะธรรมต่อไป
ได้ไม่ยากนัก

อนึ่ง ดูตามประวัติทเจ้าภาพเขียนตั้งมานัน ถึงแม้จะเป็นประวัติย่ออกเขา
ใจได้ง่าย แต่คงให้เห็นว่าท่านผู้ตวงตบไปมคุณศมบตติ สัมบูรณ์ไปด้วยศีลและ
ธรรม ถ้าทุกคนประพฤติดีตามนกนบวาทหนักหนาแล้ว คุณศมบตทแจ่งอยู่ใน
ประวัตินั้น เป็นเครื่องแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าท่านผู้ตวงตบไป เป็นผู้ท
ประกอบกรรมดีทเบเนบุญอยู่เต็มอเบเนธรรมดา แม่เกิดจะต้นชวตอายุมากแต่
ก็ตาม กยงมหนักอยู่ในพุทธศาดนา จิตยอมส่งบผ่องได้ เป็นหตักประกนได้
ต้องไปสู่ศคคคิแน

ด้วยกศัตเจตนาของคุณส์วิคต์ แด่ คุณบุญปอด สัก้านไตรภพ ผู้บุตร
ที่ไดพิมพ์หนังสือพระอภิธรรมคณ อเหตุกัจต เป็นธรรมเนียมบรรณาการน ข้าพเจ้า
ขออนุโมทนาในส่วนกุศลผลบุญด้วย และขอให้กุศลผลบุญส่วนนั้นจงสำเร็จผล
โดยสมบูรณ์แก่ นายบุญชัสตท และ นางพร้อม แก้วสาธา ผู้ที่ไดดวงดับไป
ผู้ผู้คคคคคค ตามเจตนาของเจ้าภาพทุกประการเทอญ

ลีน กองพระทวาย

๑๕ เมษายน ๒๕๐๓

ประวัติย่อ

นายบุญสิทธิ์ แก้วสาธา (ชุนบุญสิทธิ์) นามเดิมทองดี เป็นบุตร
นายถมยา และ นางทองคำ แก้วสาธา เกิดเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๔๒๕
ณ ตำบลบางนางนอง อำเภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี ได้สำเร็จการศึกษา
จบหลักสูตรประโยค ๑ ชั้น ๓ จากโรงเรียนในสำนักวัดประยุรวงศาวาส์เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๔๑ เริ่มเข้ารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓
ดำรงตำแหน่งเสมียนในสำนักงานปลัดกระทรวง ทำการอุปสมบท ณ วัดโพธิ
นิมตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ในระหว่างรับราชการได้เลื่อนยศเป็นราชบุรุษ เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นรองอำมาตย์ตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นรองอำมาตย์โท เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๕ และในปีเดียวกันนั้นได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นชุนบุญสิทธิ์
ตำแหน่งสุดท้ายในราชการ คือ ประจำแผนกเงิน กองคลัง สำนักงานปลัดกระทรวง
ออกจากราชการฐานครบเกษียณอายุ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๑ รวม
เวลาที่อยู่ในราชการ ๓๐ ปี ๑๑ เดือน ๘ วัน

นายบุญสิทธิ์ แก้วสาธา ได้ทำการสมรสกับ น.ส. พร่อม พงแสงแก้ว
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ มีบุตรและธิดา ๖ คน คือ :-

นายบุญนาค แก้วสาธา

นางสายหยุด เทยวงศ์ (สมรสกับนายชวน เทยวงศ์)

นางบุญปลอด สำนักรภาพ (สมรสกับนายสุวิทย์ สำนักรภาพ)

นายดำรง แก้วสาธา

นางประดับ วัฒนศิริ (สมรสกับนายเล็ก วัฒนศิริ)

(ถึงแก่กรรม)

นางประดิษฐ์ หุ่นประดิษฐ์ (สมรสกับนายเซย หุ่นประดิษฐ์)

นายบุญชัฐทศ แก้วสาธาเป็นผู้ที่เบียมไปด้วยความโอบอ้อมอารี มีความ
ซื่อสัตย์ละเอียดรอบคอบและพูดน้อย เป็นพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติตนตามหลัก
พุทธธรรมโดยมั่นคง เสนอบิดาผู้เป็นทพงแก่บุตรโดยแท้จริงตลอดเวตา

นายบุญชัฐทศ แก้วสาธา ได้เริ่มป่วยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ โดยอาการ
ของผู้สูงอายุตามธรรมดาไม่รู้สึกว่าจะร้ายแรงอย่างไร คงมีผดผื่นเกิด คือ ที่
ตาชอกภายนอกบวมคล้ายกับเป็นฝีสะเกษ (ฝีพทชาวมบ้าน) ได้มีการรักษาพยาบาล
ไปตามปกติเช่นการบวดยธรรมดา อาการบวดยก็มระยะหายไปไต่บ้าง ต่มา
เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๕๘ อาการบวมทคอคอยชยายตวชนเป็นตาดับ และ
มีอาการบวดยมากโดยกระทันหัน เมื่อได้ ให้แพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจโดยละเอียด
จึงได้ทราบว่าเป็นโรคมะเร็งที่ชอกคอ ได้พยายามรักษาตามแผนปัจจุบันตลอด
มา อาการก็ไม่ทุเลามแต่ทรุดหนักตงเป็นตาดับ และได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการ
ตงบเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๔๕๕ คำนวณอายุได้ ๗๔ ปี.

ประวัติย่อ

นางพร้อม แก้วสาธา เป็นบุตรนายแปดกและนางทองสุข พังแสงแก้ว
เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๓๓ ณ ตำบลบางสะแกใน อำเภอชนบุรี
จังหวัดชนบุรี ได้สมรสกับนายบุญสวัสดิ์ แก้วสาธา เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๐ มีบุตร
และธิดา ๖ คน

นางพร้อม แก้วสาธาเป็นพุทธมเมตตาคัจฉ์ เปี่ยมไปด้วยความโอบอ้อม
อารี เป็นภรรยาที่ซื่อสัตย์ต่อสามี และเป็นมารดาที่ดีของบุตร เป็นผู้ยึดมั่น
ในพระบรมพุทธานุศาสน์ ประกอบการบุญอยู่เป็นนิจตลอดชีวิต

นางพร้อม แก้วสาธา ได้เริ่มป่วยเมื่อต้น พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยที่เข้าใจ
ว่าเป็นโรคธรรมดา ซึ่งได้ทำการรักษาพยาบาลที่อาการทุเลาหายป่วย แต่
ต่อมาก็กลับป่วยลงอีก จนในที่สุดแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจพบว่าเป็นโรคทาง
ไตได้อย่างแรง ได้พยายามทำการรักษาพยาบาลกันตลอดมา ประกอบกับเป็น
ผู้ที่ย่างเขาสู้ยชิรา และกำลังร่างกายไม่ใคร่แข็งแรงโดยปกติอยู่แล้ว เป็นการ
ลดความต้านทานของแพทย์ จึงได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ เมื่อวันที่ ๒๕
มิถุนายน ๒๕๐๐ คำนวณอายุได้ ๖๗ ปี

ตำราพระอภิธรรม

นาย^๕ ลม กงพระทราย

ปริเฉท ๑ ขิต

คตอนอเหตุกขิต

สอนที่สมาคมนิกายแพรวพุทธศาสนา

แห่งสำนักเขาสาลิกา

พิมพ์ครั้งที่ ๑

พุทธศักราช ๒๕๐๓

คำปรารภพิมพ์ครั้งที่ ๑

สมาคมเผยแผ่พุทธศาสนาแห่งสำนักเขาสาลิกา มีวัตถุประสงค์ที่จะเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ในด้านการปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงได้มีการสอนพระอภิธรรมจนที่สมาคม การสอนพระอภิธรรมนี้ สมาคมได้รับความกรุณาจาก คุณฉิม กองพระทราย ที่อุทิศสำหรับสละเวลา มาสอนให้ทุก ๆ วันอาทิตย์ และเป็นผู้จัดพิมพ์คำสอนพระอภิธรรมตามหลักที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้ โดยพิมพ์โรเนียวเป็นแผ่น ๆ ก่อน เพื่อให้สมาชิกและนักศึกษาทั่วไปใช้เป็นคู่มือในการศึกษาและปฏิบัติ ปรากฏว่าได้ผลทำให้นักศึกษาผู้ปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา เข้าถึงปฏิภาคนิมิตได้รวดเร็วขึ้น

คณะกรรมการและสมาชิกของสมาคม มีความเห็นพ้องต้องกันว่า คำสอนพระอภิธรรมนี้ คุณประโยชน์ ควรที่จะได้จัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้น เพื่อความเหมาะสมในการเผยแผ่ ธรรมะตามวัตถุประสงค์ของสมาคมที่จะให้เป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน พระอภิธรรม สมาคมจึงได้จัดพิมพ์ขึ้น เริ่มปริจเฉท ๑ ว่าด้วยจิตชนกก่อน มีจำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

คำสอนพระอภิธรรมที่สำเร็จเป็นรูปร่างขึ้นได้ก็ด้วยความกรุณาของคุณฉิม กองพระทราย และบรรดาสมาชิกของสมาคมที่มกุศลเจตนาช่วยกันสละเงินเป็นค่าพิมพ์หนังสือขึ้น ข้าพเจ้าในฐานะนายกสมาคม จึงขออนุโมทนาและอวยพรให้ท่านทั้งหลายที่ส่วนร่วมในการพิมพ์หนังสือนี้ จงเจริญอยู่ใน ศีล สมาธิ ปัญญา ให้รู้แจ้งแทงตลอดดวงตาเห็นธรรม สมดังปรารถนา เทอญ ๆ

ร.ธ. หลวงไกรกระบวนหัด

นายกสมาคม

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓

คำนำ

ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายจากท่านอาจารย์ ร.อ. หลวงไกรกระบวนหัด ให้ปรับปรุงตรวจตราพระอภิธรรม ที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงตามหลักของพระพุทธองค์พิมพ์โรเนียว สอนที่สมาคมเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งสำนักเขาสาลิกาทุกวันอาทิตย์ เพื่อจัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มด้วยความเห็นชอบของสมาชิก ข้าพเจ้าเห็นว่าพระอภิธรรมนี้เป็นปรมัตถ์ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่อง จิต เจตสิก รูป นิพพาน เป็นสภาวะธรรมที่เป็นแนวทางให้นักศึกษา ผู้ปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา ถึงการหลุดพ้นได้ เพราะบุคคลที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร รู้ไม่แจ้งสภาวะธรรมชาติที่เป็นจริง ทำให้หลงติดอารมณ์ ได้แก่ ติดอารมณ์ด้วยความเห็นผิดบ้าง ติดอารมณ์ด้วยหลงระสออารมณ์บ้าง ติดอารมณ์ด้วยต้องอาศัยอารมณ์บ้าง ทำให้บุคคลมีเจตนาอยากเกิดเพื่ออยู่เสพย์อารมณ์ต่อไป ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกองทุกข์ไม่อาจพ้นไปได้ พระอภิธรรมเป็นสภาวะธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ เหมาะแก่การเป็นตำราให้นักศึกษาได้เรียนรู้สภาวะธรรมชาติที่เป็นจริง จะได้เป็นบุคคลที่ไม่หลงติดอารมณ์ เพราะบุคคลที่รู้ไม่แจ้งสภาวะธรรมเป็นบุคคลที่หลงอารมณ์ "จึงต้องติดอารมณ์" ผู้ที่ไดศึกษาพระอภิธรรม เป็นผู้เรียนรู้สภาวะธรรม ถูรู้แจ้งแทงตลอดดวงตาเห็นธรรม ก็จะพ้นจากการติดอารมณ์ที่เกิดจากความเห็นผิด เป็นพระโสดาบันเบาบางจากการติตรสของอารมณ์ เป็นพระสกทาคา พ้นจากการหลงติตรสของอารมณ์ เป็นพระอนาคา ที่สุดจะพ้นจากการติดอารมณ์ที่ยังต้องอาศัยอยู่ หมดความเห็นแก่ตัว เป็นพระอรหันต์ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ไม่มีเจตนาที่จะเกิดมาเสพย์อารมณ์อีกต่อไป

ดังนั้น พระอภิธรรมจึงเป็นตำราคู่มือที่สำคัญของนักศึกษา ผู้ปฏิบัติ
ศีล สมาธิ ปัญญา จะได้ปฏิบัติอยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง ข้าพเจ้าเห็น
สมควรอย่างยิ่งในการจัดพิมพ์ตำราฉบับนี้ การพิมพ์ตำราฉบับนี้ได้รับความร่วม
มือจากสมาชิกบางท่าน ทำให้ตำราที่จัดพิมพ์นั้นมีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านสมาชิกดังกล่าว ด้วยอำนาจกุศล
เจตนาที่ท่านได้มีความเอื้อเฟื้อ ให้การจัดพิมพ์ตำราพระอภิธรรมได้
สำเร็จผล ขอให้ท่านจงมีความสุขสงบพร้อมใสอยู่ในศีล สมาธิ เกิด
ปัญญาสบูรณ์สภาวะธรรมให้ถึงที่สุดได้

อนึ่ง ตำราพระอภิธรรมที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงนี้ หากจะบอกพร้อมด้วย
ประการใดก็ดี ขอท่านผู้รู้ได้โปรดช่วยกรุณาแนะนำตักเตือน ข้าพเจ้า
ยินดีน้อมรับคำแนะนำตักเตือนด้วยความขอบพระคุณยิ่ง

นายฉิม กองพระทวาย

อุปนายกสมาคม

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓

สารบัญ

๑. พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์	---	---	---	---	หน้าต้น
๒. อดีต ปัจจุบัน อนาคต	---	---	---	---	๒
๓. วิญญาณ มโน จิต	---	---	---	---	๕
๔. ปัจจัย ๔ ประการ ประกอบให้เกิดจิต	---	---	---	---	๗
๕. ทวาร ๖	---	---	---	---	๕
๖. วัตถุ ๖	---	---	---	---	๑๐
๗. ธาตุ ๑๘	---	---	---	---	๑๐
๘. อเหตุกจิต	---	---	---	---	๑๓
๙. การเกิดอเหตุกจิต	---	---	---	---	๑๘
๑๐. แสดงวิธีนับอเหตุกจิต	---	---	---	---	๒๓

หลักการสอนพระอภิธรรม

สมาคมเผยแพร่พุทธศาสนา แห่ง สำนักเสาศาสดิกา

ท่านนักศึกษาทั้งหลาย ท่านควรจะเข้าใจเสียก่อนว่าการศึกษาพระอภิธรรมนั้นเป็นการศึกษาสภาวะธรรมที่เป็นจริง เพื่อความหลุดพ้นของตัวท่าน จำเป็นอยู่เองที่ท่านจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองพิสูจน์สภาวะที่ท่านศึกษานั้นว่าจะตรงตามความเป็นจริงหรือไม่ อย่าได้เชื่อตำรา อย่าเชื่อครูผู้สอน ก่อนที่ท่านจะได้พิสูจน์ให้เห็นความจริง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพยายามของท่าน ที่จะต้องศึกษาให้เกิดความเข้าใจจนสามารถพิสูจน์ความจริง ที่ท่านได้ศึกษาด้วยเหตุด้วยปัจจัยให้แจ้งได้ ขออย่างเดี๋ยวอย่าได้เชื่อของมหายเท่านั้น เพราะความจริงที่เป็นสภาวะ “ต้องทนต่อการพิสูจน์”

พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์

พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ได้แก่ ๑. ธัมมสังคณี ๒. วิภังค์ ๓. ธาตุกถา ๔. ปุคคlobบัญญัติ ๕. กถาวัตถุ ๖. ยมก ๗. ปัญฐาน รวมเรียกพระปริมัตถ์ธรรม ๗ คัมภีร์

พระปริมัตถ์ธรรมทั้ง ๗ คัมภีร์ กล่าวถึงเรื่อง จิต เจตสิก รูป นิพพาน เป็นสภาวะปริมัตถ์ธรรม ๔ ประการ พระอนุรุทธาจารย์ท่านรวบรวมไว้โดยย่อ เรียกว่า พระอภิธรรมัตถสังคหะ จัดเป็น ๕ ปริจเฉท เริ่มต้นด้วยจิตขันปริจเฉท ๑ เป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าสภาวะ

ในพระอภิธรรมได้ง่ายขึ้นอีกเป็นอันมาก แต่จะต้องทำการพิสูจน์พิจารณา
ตามไปด้วยเสมอ อย่าปล่อยให้ความผิดพลาดเกิดขึ้น เพราะความผิด
พลาดนี้อาจเกิดขึ้นจากตำรา หรือ ครูผู้สอนและตัวของท่านเอง

อนึ่ง ท่านนักศึกษาที่จะศึกษาให้รู้ให้เข้าใจพระอภิธรรมได้ง่าย
ต้องเป็นผู้ที่ได้อุทิศศึกษาปฏิบัติสมุปบาทมาก่อนแล้ว เพราะปฏิบัติสมุปบาท
เป็นกฎแห่งการเกิด การตายของชีวิต หรือการเกิดดับของเบญจขันธ์
ได้แก่ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ อัน
เป็นต้นกำเนิดให้เกิด จิต เจตสิก นักศึกษาพระอภิธรรมที่ยังไม่เคยได้
ศึกษาปฏิบัติสมุปบาท ก็ควรจะต้อรู้ เหตุ ผล กรรม วิบาก ที่เป็นอดีต
ปัจจุบัน อนาคต ไว้ประกอบการศึกษาพระอภิธรรมเพื่อให้เข้าใจได้
ง่ายขึ้น

อดีต ปัจจุบัน อนาคต

อดีต	ได้แก่	สิ่งที่ผ่านไปแล้ว
ปัจจุบัน	ได้แก่	สิ่งที่กำลังจะผ่านไป
อนาคต	ได้แก่	สิ่งที่จะผ่านมา

ตามสภาวะการเป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต ของ เหตุ ผล กรรม
วิบาก มดงน :-

ถ้าเหตุและกรรมเป็นอดีต ผลและวิบากต้องเป็นปัจจุบัน

ถ้าเหตุและกรรมเป็นปัจจุบัน ผลและวิบากต้องเป็นอนาคต

ดังจะได้อธิบาย เหตุ ผล กรรม วิบาก ที่จัดเป็นอดีต ปัจจุบัน

หรือ ปัจจุบัน อนาคต ต่อไป

อดีต

ปัจจุบัน

อนาคต

เหตุ
กรรม

- เป็นปัจจัยให้เกิด -

ผล
วิบาก

เหตุ
กรรม

- เป็นปัจจัยให้เกิด -

ผล
วิบาก

ซึ่งจะได้แยกอธิบายเหตุ ผล กรรม วิบาก ที่เป็น อดีต ปัจจุบัน หรือ ปัจจุบัน อนาคต ดังต่อไปนี้ :-

อดีต

เหตุ

การกำหนดรู้ในวิบาก เพื่อพิจารณาสืบรู้สถานะในวิบาก นั้นต่อไป รู้ที่กำหนดขึ้นเรียกว่า “เหตุ” ได้แก่ กุศล หรือ อกุศล ดังนี้ :-

การกำหนดรู้ในวิบาก “ถ้ารู้เข้าถึงตรงตามสถานะที่เป็นจริง” เป็น “กุศล”

การกำหนดรู้ในวิบาก “ถ้าไม่รู้เข้าถึงตรงตามสถานะที่เป็นจริง” เป็น “อกุศล”

กรรม

อาศัยการกำหนดรู้ในวิบากนั้นมาพิจารณาปรุงแต่ง เพื่อสืบรู้สถานะธรรมที่เป็นจริงเรียกว่า “กรรม” ดังนี้ :-

ถ้าอาศัยการกำหนดรู้ในวิบาก ที่รู้เข้าถึงตรงตามสถานะที่เป็นจริง มาพิจารณาปรุงแต่ง ก็สามารถสืบรู้ในวิบากนั้นออกไปได้ เป็น “กุศลกรรม”

ถ้าอาศัยการกำหนดรู้ในวิบาก ที่ไม่รู้เข้าถึงตรงตามสถานะธรรมที่เป็นจริง มาพิจารณาปรุงแต่ง ก็ไม่สามารถสืบรู้ในวิบากนั้นออกไปได้ เป็น “อกุศลกรรม”

ปัจจุบัน

ผล การพิจารณาปรุงแต่งอารมณ์ ด้วยรูปเป็นสมรรถภาพของ
 วิชาที่เกิดจากกุศลกรรม หรือ อกุศลกรรมในอดีต สำเร็จกิจ
 ได้เป็นขั้นๆ เรียกว่า “ผล” ดังนั้น ผลจะเกิดขึ้นได้ต้อง
 ประกอบด้วย ๑. การพิจารณาปรุงแต่ง ๒. รูปเป็นสมรรถภาพ
 ของวิชาที่เกิดจากกุศลกรรม หรือ อกุศลกรรมในอดีต
 ๓. อารมณ์ ร่วมกันเสมอไป

วิชา อารมณ์ใดที่ถูกพิจารณาปรุงแต่ง เรียกว่า “วิชา” ดังนี้:-
 ถ้าอารมณ์ใดถูกปรุงแต่ง ด้วยรูปภาวะหรือวิชาของ
 กุศลกรรมในอดีต เป็น “กุศลวิชา” วิชาที่เกิดขึ้น
 นั้นก็ปราณีต อารมณ์ที่ถูกปรุงแต่งเป็น “อิฏฐารมณ์” ถ้า
 อารมณ์ใดถูกพิจารณาปรุงแต่ง ด้วยรูปภาวะหรือวิชาของ
 อกุศลกรรมในอดีต เป็น “อกุศลวิชา” วิชาที่เกิด
 ขึ้นนั้นก็ไม่ปราณีต อารมณ์ที่ถูกปรุงแต่งเป็น “อนิฏฐา
 รมณ์” ดังนั้น วิชาที่เกิดขึ้นต้องอาศัยรูปที่มาแต่ในอดีต
 ใช้รูปนั้นมาปรุงแต่งอารมณ์ รูปฉลาดมีกุศลในอดีตเป็นเหตุ
 ให้เกิด รูปที่ไม่ฉลาด (รู้น้อย) มีอกุศลในอดีตเป็นเหตุ
 ให้เกิด

ก่อนที่จะศึกษาเรื่อง จิต เจตสิก ควรจะได้พิจารณาเรื่อง วิญญาณ
 มโน และ จิต ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ ดังนี้:-

วิชานาตตี วิญญาณั แปลว่า รู้อะไร คือ วิญญาณ

มนชานาตตี มโน แปลว่า รูด้วยใจ คือ มโน

อารมฺมณํ จินฺเตตตี จิตฺตํ แปลว่า รูอารมณ์ คือ จิต

วิญญาน มโน จิต มีความสืบเนื่องกันมาอย่างไร จะได้อธิบาย
ต่อไปนี้ :-

วิญญาน

วิญญานปฏิสนธิกำวลงสู่ยังรูปสังขาร ที่ถูกสร้างสรรค์ปรุงแต่งได้
 ส่วนเหมาะสมพอดี เกิดเป็นนามรูปจน ดังนั้น วิญญานจึงเป็นปัจจัย
 ให้เกิดนามรูป มีที่ตั้งอยู่ที่ทหทัยวัตถุ เป็นอำนาจชนิดหนึ่งที่ต้อง
 ลูบคลำเห็นด้วยตาไม่ได้ แต่มันเป็นอำนาจที่ควบคุมพลังงานสร้างสรรค์
 ปรุงแต่งนามรูปให้เจริญเติบโตมีชีวิตทรงอยู่ได้ การที่เราเรียกอำนาจ
 นี้ว่า “วิญญาน” ก็เพราะอำนาจนี้ได้ถ่ายทอดเอารูสภาวะ ซึ่ง
 เป็นรูแจ้งส่วนหนึ่งที่อยู่ในวงจำกัดมาแต่อดีตชาติ มาไว้เป็นทุนใช้เป็น
 บัญญาสัปรุสภาวะธรรมในปัจจุบันต่อไป จนกว่าจะหมดวงจำกัด รูแจ้ง
 แสงตลอดดวงตาเห็นธรรม รูแจ้งหรือรูสภาวะนี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นใน
 ความรู้สึก จากการพิจารณาสัปรุอารมณ์อย่างแท้จริงเรียกว่า “วิบาก”
 วิบากเป็นรูสภาวะที่ยังมิได้กำหนดสมมุติ วิบากจึงเป็นวิมุตตรูแจ้ง
 อารมณ์เรียกว่า “วิญญาน” ถ้าเกิดในทวารใดก็ใช้ชื่อในทวารนั้น
 ท่ออธิบายมานจะเห็นได้ว่า วิญญานเป็นอำนาจชนิดหนึ่งที่มีรูสภาวะหรือ
 รูแจ้งส่วนหนึ่งในรูแจ้งแสงตลอด เรียกว่า “วิชา” สมดังที่พระ
 พุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า วิชานาตตี วิญญานํ แปลว่า รูแจ้ง คือ วิญญาน

ชนเชื่อว่าอำนาจย่อมมีอยู่ในทุกสิ่งที่เป็นรูปสังขาร จะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่ก็ตาม เพราะในทุกสิ่งมีพลังงานเป็นกำลังต้านทานจึงมีอำนาจควบคุม นับเฉพาะอำนาจที่ควบคุมพลังงานในคนและสัตว์เท่านั้นเรียกว่า วิญญาณ เพราะเป็นอำนาจที่มีรสภาวะมีความรู้สึกรับอารมณ์ได้ ส่วนอำนาจที่มีอยู่ในต้นไม้และสิ่งอื่นที่ไม่มีชีวิต ไม่มีรู้แจ้งหรือรสภาวะจึงไม่เรียก “วิญญาณ”

บางท่านกล่าวว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีวิญญาณ บางท่านกล่าวว่าคนและสัตว์เท่านั้นมีวิญญาณ ปัญหาเรื่องวิญญาณ จึงเป็นข้อถกเถียงไม่ลงเอยกันได้

มโน

วิญญาณตั้งอยู่ที่หทัยวัตถุ เป็นภวังค์วิญญาณยังไม่พร้อมที่จะรับรู้อารมณ์ได้ เดินอยู่ในวงจรผ่านสมอง ความใสหรือความไวของสมอง จะเปลี่ยนกระแสภวังค์วิญญาณ ให้เป็นวิญญาณพร้อมที่จะรับรู้ได้ เรียกว่า “ใจหรือมโน” ใจหรือมโนนั้นแหละจะนำรสภาวะซึ่งเป็นรูปร่างส่วนหนึ่ง ที่ได้ถ่ายทอดมาแต่อดีต มาใช้เป็นปัญญาพิจารณารับรู้อารมณ์ได้ สมดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า มนชานาคิตฺติ มโน แปลว่า รู้อยู่ด้วยใจ คือ มโน

มน แปลว่า ใจ

มนสิการ แปลว่า ใส่ใจต่ออารมณ์

จิต

เมื่อความไวความใสของสมองได้เปลี่ยนกระแสภวังค์วิญญาณ เป็นวิญญาณพร้อมที่จะรับรู้ เรียกว่า มโน มโนได้รับถ่ายทอดรู้อารมณ์

จากภวังค์วิญญาน มาไว้เป็นบัญญัติหรือสมรรถภาพ พิจารณาปรุงแต่ง
 อารมณ์ กระแสของมโนจะเดินอยู่ในวงจรวิถีประสาท จากมโนทวารผ่าน
 บัญญัติทวาร ถ้ามีอารมณ์มาสัมผัสบัญญัติประสาทในบัญญัติทวาร จะกระตุ้น
 เตือนความรู้สึกหยั่งลงสู่มโนทวารทันที เกิดมโนสีกการใส่ใจต่ออารมณ์สิ่ง
 ขนสู่วิถี ในบัญญัติทวาร มโนสีกการ หรือมโนทวารจะร่วมกับบัญญัติประสาท
 ปรุงแต่งอารมณ์ทันที เกิดรู้อารมณ์ เรียกว่า จิต สมดังที่พระพุทธ
 องค์ทรงตรัสไว้ว่า อารมฺมณํ จินฺเตตฺตํ จิตฺตํ แปลว่า รู้อารมณ์ คือ จิต

บัญญัติประสาทที่ร่วมปรุงแต่งอารมณ์กับมโนสีกการ เรียกว่า บัญญัติทวาร
 ราวัชชนจิต

มโนสีกการ หรือ มโน ที่ปรุงแต่งสัมผัสอารมณ์ในมโนทวาร เรียกว่า
 มโนทวารราวัชชนจิต

วิญญาน มโน จิต ที่อธิบายมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่า วิญญานมี
 ที่ตั้งอยู่ที่หทัยวัตถุ เดินอยู่ในวิถีวงจรระหว่างหทัยวัตถุ กับ มโนทวาร
 เป็นรากฐานให้เกิดมโนหรือใจ มโนหรือใจพร้อมที่จะรับรู้อารมณ์เดิน
 อยู่ในวิถีวงจรประสาทระหว่างมโนทวารกับบัญญัติทวาร เป็นรากฐานให้เกิด
 จิต ดังนั้น หทัยวัตถุเป็นที่ตั้งของภวังค์วิญญาน จึงเป็นตำแหน่งอัน
 เป็นรากฐานให้เกิด วิญญาน มโน และ จิต

สรุปได้ว่า จิตที่เกิดขึ้นต้องประกอบด้วยปัจจัย ๔ ประการ ดังนี้:-

๑. อารมณ์ทั้ง ๖
๒. สื่อนำอารมณ์
๓. บัญญัติประสาท
๔. มโนสีกการ

ดังจะอธิบายต่อไปตามลำดับ

อารมณ์ทั้ง ๖

๑. รูป ได้แก่ สีต่างๆ เรียกว่า รูปารมณ์
๒. เสียง ,, เสียงต่างๆ ,, สัททวารมณ์
๓. กลิ่น ,, กลิ่นต่างๆ ,, คันธารมณ์
๔. รส ,, รสต่างๆ ,, รสวารมณ์
๕. สิ่งสัมผัส ได้แก่ อ่อน แข็ง ร้อน เย็น เรียกว่า
โผฏฐัพพารมณ์
๖. รุทสัมผัสทางมโน ได้แก่ รุทอารมณ์ทั้ง ๖ เรียกว่าธัมมารมณ์

อารมณ์ทั้ง ๖ ทกถาวรมาเป็นอายตนะภายนอก

ลือนำอารมณ์ทั้ง ๖

๑. แสงสว่างให้เห็นรูป เรียกว่า อาโลกะ
๒. อากาศในช่องหูให้ได้ยินเสียง ,, วิวรากาส
๓. ลมนำกลิ่น ,, วาโยธาตุ
๔. น้ำนำให้รู้รส ,, อาโปธาตุ
๕. อ่อน แข็ง ร้อน เย็นให้รู้สัมผัส ,, ปลถวีธาตุ
๖. ลือนำอารมณ์ทั้ง ๖ ให้รู้ทางมโน อาศัยสื่อทั้ง ๕ ทกถาว
ข้างต้น

ปัญจปสาททั้ง ๕

๑. ความพอใจของตาสามารถรับรู้รูปารมณ์ไว้ได้ เรียกว่า
จักขุปสาท

๒. ความพ่องใสของหูสามารถรับสัททวารมณั้ไว้ได้ เรียกว่า โสตปสาท

๓. ความพ่องใสของจุมุกสามารถรับคันธารมณั้ไว้ได้ เรียกว่า ฆานปสาท

๔. ความพ่องใสของลิ้นสามารถรับรสารมณั้ไว้ได้ เรียกว่า ชิวหาปสาท

๕. ความพ่องใสของกายสามารถรับโผฏฐัพพารมณั้ไว้ได้ เรียกว่า กายปสาท

บัญญัติปสาททั้ง ๕ นี้สามารถรับอารมณ์ทั้ง ๕ ไว้ แต่ไม่สามารถจะรู้อารมณ์ทั้ง ๕ ได้

มนสิการ

มนสิการ ได้แก่ ใจหรือมโนโส้ใจต่ออารมณ์ขันสุ่วถึ เพื่อร่วมกับบัญญัติปสาทปรุงแต่งอารมณ์

บัญญัติปสาท และ ใจในมโนทวารรวมกัน เรียกว่า อายตนะภายในทั้ง ๖ เป็นที่อาศัยปรุงแต่งอารมณ์ให้เกิดจิต

อายตนะภายนอกทั้ง ๖ เข้ามาสัมผัสกับอายตนะภายในทั้ง ๖ ทางที่เข้ามานั้น เรียกว่า ประตู หรือ ทวาร

ทวารทั้ง ๖

๑. ทางที่รูปารมณั้เข้ามาสัมผัสกับจักขุปสาท เรียกว่า จักขุทวาร
๒. ทางที่สัททวารมณั้เข้ามาสัมผัสกับโสตปสาท ,, โสตทวาร
๓. ทางที่คันธารมณั้เข้ามาสัมผัสกับฆานปสาท ,, ฆานทวาร

๔. ทางที่รสารมณ์เข้ามาสัมผัสกับชีวหาปสาท เรียกว่า ชิวหาทวาร
 ๕. ทางที่โณฏฐัพพารมณ์เข้ามาสัมผัสกับกายปสาท ,, กายทวาร
 ๖. ทางที่ธัมมารมณ์เข้ามาสัมผัสกับมโนหรือใจ ,, มโนทวาร

ที่ตั้งบัญญัติปสาทและบัญญัติทวาร กับที่ตั้งของมโนหรือใจ และ
 มโนทวาร เรียกว่า วัตถุรูปทั้ง ๖

วัตถุรูปทั้ง ๖

๑.	ที่ตั้งของจักขุปสาทและจักขุทวาร	เรียกว่า	จักขุวัตถุ
๒.	ที่ตั้งของโสตปสาทและโสตทวาร	,,	โสตวัตถุ
๓.	ที่ตั้งของฆานปสาทและฆานทวาร	,,	ฆานวัตถุ
๔.	ที่ตั้งของชีวหาปสาทและชีวหาทวาร	,,	ชีวหาวัตถุ
๕.	ที่ตั้งของกายปสาทและกายทวาร	,,	กายวัตถุ
๖.	ที่ตั้งของใจหรือมโนและมโนทวาร	,,	หทัยวัตถุ

สิ่งที่ควรสนใจ ใจหรือมโนและมโนทวาร วิญญาณเป็นรากฐานให้
 เกิด จึงมีที่ตั้ง ณ หทัยวัตถุ

ธาตุ

สิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นจิต ได้แก่ อารมณ์ สื่อ ปสาท มนสิการ
 เหล่านี้ ต่างก็เป็นธาตุด้วยกันทั้งสิ้น เพราะต่างก็รักษาสภาพความเป็น
 อยู่ของมันไว้ได้ ดังนี้ :-

๑.	รูปารมณ์	ได้แก่	รูปธาตุ
๒.	สีทธารมณ์	,,	สีททธาตุ

๓. คันธารมณั	ไต่แก	คันธธาตุ
๔. รสธารมณั	,,	รสธาตุ
๕. โผฏฐัพพารมณั	,,	โผฏฐัพพธาตุ
๖. ฐัมมารมณั	,,	ฐัมมธาตุ

ปสาทมีต้นระบบอยู่ที่สมอง มีความพ่องใสด้วยน้ำเลี้ยงปสาท สามารถเปลี่ยนระบบกระแสภวังค์วิญญาณที่ส่งจากที่ตั้งหทัยวัตถุ กลายเป็นใจหรือมโนพร้อมที่จะรู้อารมณัได้ เมื่อมโนมีมติการร่วมกับบัญญัติปสาทในบัญญัติทวารเรียกว่า บัญญัติทวาราวัชชนจิต และมติการร่วมกับวิถีปสาท นำรูแจ้งอารมณ์ส่งมโนทวารเรียกว่า สัมปฏิจฉันนจิต ทั้งบัญญัติทวาราวัชชนจิตและสัมปฏิจฉันนจิตจึงเป็นมโนธาตุ หมายความว่า รู้อารมณัเกิดในทวารใด หรือผ่านวงจรปสาทส่วนใด ปสาทในทวารและวงจรปสาทส่วนนั้นเป็นมโนธาตุทั้งสิ้น ดังนี้:-

๑. จักขุปสาท	ไต่แก	จักขุธาตุ
๒. โสตปสาท	,,	โสตธาตุ
๓. ฆานปสาท	,,	ฆานธาตุ
๔. ชิวหาปสาท	,,	ชิวหาธาตุ
๕. กายปสาท	,,	กายธาตุ
๖. มนสิการร่วมกับปสาท	,,	มโนธาตุ

หมายเหตุ ต้นระบบปสาทที่สมอง มีความพ่องใสสามารถเปลี่ยนระบบกระแสภวังค์วิญญาณให้กลายเป็นใจหรือมโน นับใจหรือมโน ณ ที่ต้นระบบปสาทเท่านั้นเรียกว่า มโนทวาร มีไต่ นับสมอง ในวิถีจิตจึงมีไต่กล่าวถึงสมอง

มนสิการเป็นวิญญาณธาตุ ได้แก่ใจหรือมโน ขันรับรู้อารมณ์ใน
บัญญัติวาร ใจหรือมโนนั้นก่อวิญญาณพร้อมที่จะรู้อารมณ์ วิญญาณนั้นได้
รู้อารมณ์ในทวารใด ก็ใช้ชอทวารนั้น ดังนี้ :-

- ๑. รู้อารมณ์เกิดในจักขุทวาร เรียกว่า จักขุวิญญาณธาตุ
- ๒. รู้อารมณ์เกิดในโสตทวาร ,, โสตวิญญาณธาตุ
- ๓. รู้อารมณ์เกิดในฆานทวาร ,, ฆานวิญญาณธาตุ
- ๔. รู้อารมณ์เกิดในชีวหาทวาร ,, ชิวหาวิญญาณธาตุ
- ๕. รู้อารมณ์เกิดในกายทวาร ,, กายวิญญาณธาตุ
- ๖. รู้อารมณ์เกิดในมโนทวาร ,, มโนวิญญาณธาตุ

วิญญาณเหล่านี้มีรากฐานที่ส่งมาจากหทัยวัตถุ หทัยวัตถุจึงเป็น
ตำแหน่งที่ให้อำเนิด

ส่วนสอที่น่าอารมณ์เกิดจาก ดิน น้ำ ลม ไฟ จึงไม่จำเป็นต้อง
อธิบาย

ต่อไปนี้จะอธิบายจิตที่เกิดในกามภูมิหรือกามาวจรจิต ๕๔ ดวง ซึ่ง
เป็นจิตที่เสพยาอยู่ในกามารมณ์ ขันต้นด้วยอเหตุกจิตเป็นจิตที่ไม่ประกอบ
ด้วยเหตุ ๖ อเหตุกจิตเป็นรากฐานให้เกิดสเหตุกจิตทั้งปวง เพราะอเหตุ
กจิตไม่เกิดสเหตุกจิตก็เกิดขึ้นไม่ได้เป็นอันขาด ตามสภาวะธรรมจิตที่จะ
เกิดเหตุเข้าประกอบ ก็ต้องเป็นจิตที่ไม่มีเหตุมาก่อน จึงจำเป็นจะต้องเริ่ม
ต้นด้วยอเหตุกจิต ผิดกับตำราอนชงขันต้นด้วยอกุสลจิตเป็นจิตที่มีเหตุเข้า
ประกอบแล้ว เป็นการศึกษาที่ผิดสภาวะทำให้นักศึกษาไม่รู้ว่ “อเหตุ
กจิต เป็นปัจจัยให้เกิด สเหตุกจิต” แม้จะได้เรียนพระอภิธรรมจบ

๕ ประจวบแล้วก็ดี และอเหตุกจิตเป็นจิตที่เกิดจากรูสภาวะ หรือ
 วิบากที่เกิดจากกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมในอดีต จึงเป็นข้อยืนยันได้
 ว่าอเหตุกจิตต้องเป็นรากฐานให้เกิดสเหตุกจิต

อเหตุกจิต ๑๘ ดวง

อเหตุกจิต เป็นจิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุ ๖ คือ โลก โทส โมห
 เป็นอกุศลมูลเหตุ ๓ และอโลก อโทส อโมห เป็นกุศลมูลเหตุ ๓
 อเหตุกจิตมี ๑๘ ดวง ดังนี้ :-

อกุศลวิบาก ๗ ดวง

กุศลวิบาก ๘ ดวง

อเหตุกกิริยา ๓ ดวง

วิญญาณมัทตัง ณ หทัยวัตถุ ได้ถ่ายทอดเอารูสภาวะมาแต่อดีต
 เป็นวิบากที่เกิดจากอกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมในอดีตนั่นเอง เมื่อสังข
 ในวิถ้วงจรต่นระบบปสาท ภาวังค์วิญญาณจะถูกเปลี่ยนกระแสนเป็น
 วิญญาณพร้อมที่จะรับรู้อารมณ์เรียกว่า มโนหรือใจในมโนทวาร วิญญาณ
 พร้อมที่จะรับรู้ จะเดินอยู่ในวิถ้วงจรปสาทผ่านบัญญัติปสาทในบัญญัติทวาร
 บัญญัติปสาทมีความไวหรือความใสรับอารมณ์ไว้ได้ หากไม่มีอารมณ์มา
 สัมผัสวิญญาณพร้อมที่จะรับรู้จะทำกิจเป็นภาวังค์ เรียกว่า อดีตภาวังค์ถ้า
 มีอารมณ์มาสัมผัสอดีตภาวังค์จะไหวตัวเริ่มรูอารมณ์เกิดเป็น ภาวังค์จลนระ
 และอารมณ์จะกระตุ้นเตือนให้อดีตภาวังค์ตัดกระแสภาวังค์ต้องรับรู้
 อารมณ์เกิดเป็นภาวังค์คู่จเฉตะ ส่งความรู้สึกลงสู่มโนทวาร มโนทวาร
 เกิดมีมโนสการใส่ใจต่ออารมณ์ขณัฐวิถิ มโนสการทขณัฐวิถินได้นำเอา

สภาวะที่ได้ถ่ายทอดมาแต่อดีต มีสมรรถภาพปรุงแต่งอารมณ์ในบัญญัติ
ทวาร เรียกว่า บัญญัติทวาราวชชนะ ถ้าปรุงแต่งพิจารณาอารมณ์ในมโน
ทวาร เรียกว่า มโนทวาราวชชนะ

บัญญัติทวาราวชชนะและมโนทวาราวชชนะที่ปรุงแต่งอารมณ์ เป็น
อเหตุกิริยาที่อาศัยสมรรถภาพของกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมในอดีต

ถ้าปรุงแต่งรับรู้อารมณ์ด้วยสมรรถภาพของอกุศลกรรมในอดีตเป็น
สมรรถภาพที่มรุตาก็จะรับรู้แจ้งอารมณ์ ได้ไม่ดี เกิดเป็นอกุศลวิบาก
วิญญานจิต ดังต่อไปนี้ :-

อกุศลวิบาก ๗ ดวง

๑. อุกุศลวิบากที่เกิดรูเห็นรูปได้ไม่ดี เป็นวิบากที่เกิด
จากผลสมรรถภาพของอกุศลกรรมใน
อดีต
๒. อุกุศลวิบากที่เกิดรูได้ยินเสียงได้ไม่ดี เป็นวิบากจาก
ผลสมรรถภาพของอกุศลกรรมในอดีต
๓. อุกุศลวิบากที่เกิดรูกลิ่นได้ไม่ดี เป็นวิบากที่เกิดจาก
ผลสมรรถภาพของอกุศลกรรมในอดีต
๔. อุกุศลวิบากที่เกิดรูรสได้ไม่ดี เป็นวิบากที่เกิดจาก
ผลสมรรถภาพของอกุศลกรรมในอดีต
๕. อุกุศลวิบากที่เกิดรูสัมผัสถูกต้องได้ไม่ดี เป็นวิบากที่
เกิดจากผลสมรรถภาพของอกุศลกรรม
ในอดีต

๖. อุปเพกขาสหคตํ อกุศลวิปากํ รั้รู้อารมณฺ์ ๕ ที่รู้ได้ไม่ดีจากบัญญัติ
สมปฏิจฺจนฺน จิตฺตํ ทวารนำส่งมโนทวาร
๗. อุปเพกขาสหคตํ อกุศลวิปากํ มโนทวารรั้รู้อารมณฺ์ที่รู้ได้ไม่ดี เกิด
สนฺติวณฺ จิตฺตํ รั้รู้อารมณฺ์ได้ไม่ดีเท่าบัญญัติทวารรั้รู้ เป็น
วิปากที่เกิดจากผลสมรรถภาพของ
อกุศลกรรมในอดีต

ถ้าปรุงแต่งรั้รู้อารมณฺ์ด้วยสมรรถภาพของกุศลกรรมในอดีต เป็น
สมรรถภาพที่มรุสูงก็รั้รู้แจ้งอารมณฺ์ได้ดี เกิดเป็นกุศลวิปากวิญญาณ
จิต ดังต่อไปนี้:-

กุศลวิปาก ๔ ดวง

๑. อุปเพกขาสหคตํ กุศลวิปากํ เกิดรู้เห็นรูปได้ดี เป็นวิปากที่เกิดจาก
จกขุวิญญาณฺ์ จิตฺตํ ผลสมรรถภาพของกุศลกรรมในอดีต
๒. อุปเพกขาสหคตํ กุศลวิปากํ เกิดรู้ได้ยินเสียงได้ดี เป็นวิปากที่เกิด
โสตวิญญาณฺ์ จิตฺตํ จากผล สมรรถภาพของ กุศลกรรมใน
อดีต
๓. อุปเพกขาสหคตํ กุศลวิปากํ เกิดรู้กลิ่นได้ดี เป็นวิปากที่เกิดจาก
ฆานวิญญาณฺ์ จิตฺตํ ผลสมรรถภาพของกุศลกรรมในอดีต
๔. อุปเพกขาสหคตํ กุศลวิปากํ เกิดรู้รสได้ดี เป็นวิปากที่เกิดจากผล
ชีวาวิญญาณฺ์ จิตฺตํ สมรรถภาพของกุศลกรรมในอดีต

๕. สุขสหคตํ กุสลวิปากํ
กายวิญญานํ จิตตํ

เกิดรู้สัมผัสถูกต้องได้ดี เป็นวิบากที่
เกิดจากผลสมรรถภาพของกุศลกรรม
ในอดีต

๖. อุเปกฺขาสหคตํ กุสลวิปากํ
สมฺปฏฺฐิจฺจนฺนํ จิตตํ

รับรู้อารมณ์ทั้ง ๕ ที่รู้ได้ดีจากบัญญัติ
ทวารนำเสนอโนทวาร

๗. โสมนสุตฺตสหคตํ กุสลวิปากํ
สนฺตฺตฺวณํ จิตตํ

มโนทวารรับรู้อารมณ์ที่รู้ได้ดี เกิดรู้
อารมณ์ได้ดีเท่าบัญญัติทวารรู้ เป็นวิบาก
ที่เกิด จาก ผล สมรรถ ภาพ ของ กุศล
กรรมในอดีต และเป็นอารมณ์ที่ไม่
เคยชินบ่อยนัก

๘. อุเปกฺขาสหคตํ กุสลวิปากํ
สนฺตฺตฺวณํ จิตตํ

มโนทวารรับรู้อารมณ์ที่รู้ได้ดีเกิดรู้
อารมณ์ได้ดีเท่าบัญญัติทวารรู้ เป็น
วิบากที่เกิด จากผล สมรรถ ภาพ ของ
กุศลกรรมในอดีต เป็นอารมณ์ที่ได้
รับบ่อย ๆ จนเคยชิน

ที่กล่าวว่าเป็นรูปได้ไม่ดี เป็นวิบากที่เกิดจากผลสมรรถภาพ
ของอกุศลกรรมในอดีต เกิดเป็นอกุสลวิบากวิญญานจิต และเกิดรู้เห็น
รูปได้ดีเป็นวิบากที่เกิดจากผลสมรรถภาพของกุศลกรรมในอดีต เกิดเป็น
กุสลวิบากวิญญานจิตตั้งนเป็นต้น ไม่ได้หมายเอาอารมณ์ไม่ดีหรือ
หมายถึงสมรรถภาพของอกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมในอดีต ที่มีสมรรถภาพ

ต่ำหรือสูงต่างหาก ถ้าวิบากที่เกิดจากอกุศลกรรมในอดีตสมรรถภาพต่ำก็
 มีรูมาปรุแงแต่งอารมณ์ได้ไม่ดี ถ้าวิบากที่เกิดจากกุศลกรรมในอดีต
 สมรรถภาพสูงก็มีรูมาปรุแงแต่งอารมณ์ได้ดี

มนสิการเป็นกระแสนโนที่ขึ้นสู่วิถี ปรุแงแต่งอารมณ์ร่วมกับบัญญัติ
 ปสาทในบัญญัติทวารเกิดเป็นบัญญัติทวาราวัชชณะ กระแสนโนจะรับรู้แจ้ง
 อารมณ์เกิดเป็นบัญญัติวิญญาณจิตขึ้น กระแสนโนจะนำเอารูแจ้งอารมณ์
 จากบัญญัติทวารเดินในวงจรวิถีสู่มนทวารเป็นสัมปฏิจฉันนจิต มโนทวาร
 รับรูแจ้งอารมณ์จากสัมปฏิจฉันนจิตเกิดเป็นสันติรณจิต ต่อจากนั้นก็เป็น
 หน้าที่ของมโนทวาร จะพิจารณาตัดสินอารมณ์เกิดเป็นมโนทวาราวัชชน
 จิต ถ้ามโนทวาราวัชชนจิตไม่เสพยาประกอบกิจกับอารมณ์นั้นเป็น อเหตุ
 กจิต ถ้ามโนทวาราวัชชนจิตรับเสพยาประกอบกิจกับอารมณ์นั้นเป็น
 สเหตุกจิต

รูอารมณ์ที่สันติรณจิตรู้เท่าบัญญัติทวารรู เป็นรูที่เกิดขึ้นในมโน
 ทวาร รูอารมณ์นั้นจึงเป็น “ธัมมารมณ” ในปัจจุบัน การเสพยา
 อารมณ์ทั้ง ๖ ก็เพราะมีความต้องการประโยชน์ในอารมณ์นั้นๆ เว้นแต่

๑. ถ้าอารมณ์นั้นไม่มีประโยชน์ หรือประโยชน์มีไม่พอที่มโน
 ทวาราวัชชนจิต จะเข้าเสพยาประกอบกิจด้วย จึงละวาง
 อารมณ์นั้นเสีย เหตุก็ไม่อาจเข้าประกอบกับจิตนั้นได้ จิตที่
 เกิดขึ้น จึงเป็นอเหตุกจิต

๒. ถ้าอารมณ์นั้นมโนทวาราวัชชนจิตเข้าเสพยาประกอบกิจ เรียก
 ว่า โวฏฐัพพนจิต โวฏฐัพพนจิตจะพิจารณาปรุแงแต่ง ตัดสิน

- ๘. ชวนจิต
- ๑๐. ชวนจิต
- ๑๑. ชวนจิต
- ๑๒. ชวนจิต
- ๑๓. ชวนจิต
- ๑๔. ชวนจิต
- ๑๕. ชวนจิต

เฉพาะในอเหตุกจิตเท่านั้น
 หสิตุปปาตะเสพย์ ชวนะทั้ง ๗ ขณะ

- ๑๖. ตทาลัมพณจิต
- ๑๗. ตทาลัมพณจิต

ได้แก่ วิบาก
 รับส่วนที่เหลือจากที่ชวนะเสพย์ } สันติระณะ
 ๓ ดวง

-ภวังค์ เป็นภวังค์ที่จะเป็นอดีตภวังค์ ในอนาคตต่อไป

ภวังค์วิญญาณจากหทัยวัตถุผ่านมโนทวาร เดินในวิถีปสาทผ่าน
 บัญจทวาร เป็นภวังค์ที่เกิดในอจิตตวัตถุจิต เรียกว่า อดีตภวังค์ พร้อม
 ที่จะรับรู้อารมณ์ หากไม่มีอารมณ์มาสัมผัสมันจะเป็นภวังค์อยู่ ถ้ามี
 อารมณ์มาสัมผัสมันจะเกิดความรู้สึก มีอาการเหมือนคนนอนหลับที่ถูก
 ปลุกให้ตื่นค่อยๆ มีความรู้สึกขุ่นตามลำดับนั้นใด อดีตภวังค์ที่รับสัมผัส
 อารมณ์ก็จะเกิดความรู้สึกเป็นไปตามลำดับนั้นนั้น แต่มันรวดเร็วมาก
 อารมณ์จะปลุกให้อดีตภวังค์ไหวตัวเริ่มจะรับรู้อารมณ์ เรียกว่า ภวังค์
 จตนะ แล้วอารมณ์จะปลุกให้อดีตภวังค์ตื่นขึ้นตัดกระแสภวังค์ ต้อง
 รับรู้อารมณ์ปัจจุบัน เรียกว่า ภวังค์คู่ปัจเจกนะ รู้สึกสัมผัสอารมณ์
 ตรงจุดสัมผัสได้เต็มใจใส่ต่ออารมณ์ จึงสามารถปรุงแต่งอารมณ์ทั้ง ๕
 เรียกว่า บัญจทวาราวชชนจิต บัญจทวาราวชชนจิต ได้แก่ บัญจปสาท

ร่วมกับมโนหรือมนสิการ ประจักษ์อารมณ์ในบัญญัติวาร รู้อารมณ์ก็เกิด
ขึ้นในบัญญัติวาร เรียกว่าวิบากบัญญัติญาณจิต วิถีปสาทจะรับรู้อารมณ์
จากบัญญัติวารนำสู่มนทวาร เรียกว่า สัมปฏิจฉันนจิต เมื่อมนทวารรับรู้
รู้อารมณ์จาก สัมปฏิจฉันนจิต ก็จะเกิดรู้อารมณ์เท่าบัญญัติวารรู้อารมณ์ เรียกว่า
สันตริณจิต ต่อจากนั้นเป็นหน้าที่ของมนทวารจะพิจารณาตัดสินอารมณ์
เรียกว่า โวฏฐัพพนจิต หรือ มโนทวาราวชชนจิต ถ้าอารมณ์นั้นไม่มี
ประโยชน์ หรือ ประโยชน์มีไม่พอที่ โวฏฐัพพนจิตจะรับเสพยาประกอบกิจ
ด้วย ก็จะวางอารมณ์นั้นเสีย เหตุที่ไม่สามารถเข้าประกอบกับจิตได้ จิต
ที่เกิดขึ้นเป็นเหตุทุกจิต

ถ้าโวฏฐัพพนจิต เข้าประกอบกิจพิจารณาเสพยาอยู่ในอารมณ์ใดก็
ตามก็จะเสพยาอยู่ในอารมณ์นั้นถึง ๗ ขณะ เรียกว่า ชวนจิต หากว่ารู้อารมณ์
เท่าทันถึงชาติกำเนิดของอารมณ์นั้นมาแต่อดีตจนสิ้นเชิง อารมณ์นั้นจะ
หมดอำนาจไม่สามารถให้เหตุเข้าประกอบกับจิตได้ จิตที่เกิดขึ้นเป็น
เหตุทุกกิริยาจิต ได้แก่ หสิตุปปาทจิต เป็นจิตพระอรหันต์ที่ยมมมัยอยู่
ในหน้าเพราะรู้อารมณ์เท่าทันถึงชาติกำเนิดของอารมณ์จนสิ้นเชิงมาแล้วแต่อดีต
จึงไม่จำเป็นต้องกำหนดรู้อารมณ์เพื่อที่จะสับรู้ต่อไป เหตุจึงไม่เข้า
ประกอบกับจิต และอารมณ์ที่พิจารณาเป็นอารมณ์ทรูแจ้งชัด จึงเกิด
วิถีจิตขันธ์ส่วนที่เหลือจากชวนจิตเสพยาอีก ๒ ขณะ เรียกว่า ตทาสัมพน
จิต เป็นอันหมดวิถีจิตทำกิจเป็นภวังค์ ภวังค์นั้นแหละ จะไปเป็นอดีต
ภวังค์ในวิถีจิตอนาคตสืบไป

รวมอเหตุกจิต ๑๘ ดวง

อุเบกขาจักขุวิญญาณจิต	๒ ดวง	เป็นวิบาก
อุเบกขาโสตวิญญาณจิต	๒ ดวง	เป็นวิบาก
อุเบกขามานวิญญาณจิต	๒ ดวง	เป็นวิบาก
อุเบกขาชีวหาวิญญาณจิต	๒ ดวง	เป็นวิบาก
สุขและทุกข์กายวิญญาณจิต	๒ ดวง	เป็นวิบาก

จิต ๑๐ ดวงนี้ เรียกว่า ทวิบัญญัติวิญญาณจิต

อุเบกขาสัมปฏิจฉันนจิต	๒ ดวง	เป็นวิบาก
โสมนัสสสันตริณจิต	๑ ดวง	เป็นวิบาก
อุเบกขาสันตริณจิต	๒ ดวง	เป็นวิบาก

รวมวิบากในอเหตุกจิต ๑๕ ดวง

อุเบกขาบัญญัติวาราวัชชนจิต	๑ ดวง	เป็นอเหตุกกิริยา
อุเบกขามโนทวาราวัชชนจิต	๑ ดวง	เป็นอเหตุกกิริยา
โสมนัสสหสิตุปปาตจิต	๑ ดวง	เป็นอเหตุกกิริยา

รวมอเหตุกจิต ๑๘ ดวง

อเหตุกจิตเป็นจิตที่ไม่มีเหตุเข้าประกอบ เป็นปัจจัยให้เกิด

สเหตุกจิต เป็นจิตที่มีเหตุเข้าประกอบ จึงจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจใน

เรื่อง "อเหตุกจิต" ให้ดีเสียก่อน มิฉะนั้นจะศึกษาเรื่อง "สเหตุกจิต"

ให้เข้าใจไม่ได้ เปรียบเหมือนกับการก่อสร้าง ถ้าลงรากฐานไม่ดีสิ่งที่

สร้างขึ้นนั้นจะทรงอยู่ไม่ได้ฉันใด การศึกษาพระอภิธรรมถ้ารู้เรื่องอเหตุก

จิตไม่ดี ก็จะเข้าใจเรื่องสเหตุกจิตไม่ได้ฉันนั้น

คาถาสังคหะ

สตตตาทกุสลปากานี ปุณฺณูปากานี อฏฺฐธา
 กุริยาจิตฺตานี ตีณฺตี อฏฺฐารส อเหตุกา

แสดงวิธีนับอเหตุกจิต ๑๘ ดวง

อกุสลวิบาก	๗ ดวง
กุสลวิบาก	๘ ดวง
อเหตุกกิริยา	๓ ดวง
	<hr/>
	รวม ๑๘ ดวง
	<hr/> <hr/>

อิกนัย ๑	ทวิบัญญัติวิญญาณธาตุ	๑๐ ดวง
	มโนธาตุ	๓ ดวง
	มโนวิญญานธาตุ	๕ ดวง
		<hr/>
		รวม ๑๘ ดวง
		<hr/> <hr/>

อิกนัย ๑	โสมนัสสเวทนา	๒ ดวง
	ทุกขเวทนา	๑ ดวง
	สุขเวทนา	๑ ดวง
	อุเบกขาเวทนา	๑๔ ดวง
		<hr/>
		รวม ๑๘ ดวง
		<hr/> <hr/>

แสดงภาพอเหตุกจิต ๑๘ ดวง

ช่อจิต	อุเบกขา	อุเบกขา	อุเบกขา	อุเบกขา	ทุกข์	สุข	อุเบกขา	อุเบกขา	อุเบกขา	โสมนัสส	รวม
อกุศลวิบาก	จักขุ วิญญาน	โสต วิญญาน	ฆาน วิญญาน	ชีวหา วิญญาน	กาย วิญญาน	-	สัมปฏิจ ฉันทะ	สันตริณะ	-	-	๗
กุศลวิบาก	จักขุ วิญญาน	โสต วิญญาน	ฆาน วิญญาน	ชีวหา วิญญาน	-	กาย วิญญาน	สัมปฏิจ ฉันทะ	สันตริณะ	-	สันตริณะ	๘
อเหตุกกิริยา	-	-	-	-	-	-	-	-	บัญญัติ มโนทวา	หสิตุป ปาท	๓
รวม	๒	๒	๒	๒	๑	๑	๒	๒	๒	๒	๑๘

จบอเหตุกจิต ๑๘ ดวง

พิมพ์

โรงพิมพ์ศิริศิลป์

ถนนนครสวรรค์ นางเลิ้ง พระนคร
นายจรัส กุลขุฑ ผู้พิมพ์ ไชยณา 2503

